

ARİŞ

Sayı/Issue: 26

Haziran/June 2025

<https://aris.gov.tr>

Başvuru/Submitted: 26.10.2024

Kabul/ Accepted: 27.03.2025

DOI: 10.32704/akmbaris.2025.203

Araştırma Makalesi/Research Article

Kültürel Kimlik Bağlamında Zara İlçesi Halı Örneklerinin İncelenmesi

Hülya Kaynar *

Öz

Anadolu halı dokumaları, Türk kültürünün derin köklerini ve zengin geleneklerini yansıtan önemli bir sanat dalıdır. Hem estetik hem de kültürel açıdan zengin bir geçmişe sahip olan ve dünya sanat tarihinin bir parçasını oluşturan bu gelenekli sanat, Anadolu'nun kültürel ve sanatsal gelişimini yansıtan miras olarak varlığını sürdürmektedir. Araştırmada Zara halı dokumaları araştırılmıştır. Zara ilçesinin en çok dokuma yapılan köyleri seçilerek örneklem içerisine alınmıştır. Akören, Gümüşçevre, Ekinli ve Canova köylerinde bulunan 11 adet halı ile şehir merkezinde bulunan 4 adet eski halı örneğiyle birlikte toplam 15 adet halı örneği üzerinden ilçenin halı kültürü ve özellikleri açıklanmıştır. Araştırma esnasında oluşturulan bilgi formlarından, dokumaların nicel (kalite, iplik çeşidi, ebat, kullanılan teknik, desen) özelliklerinin yanında, nitel özellikleri de (motiflerin ve desenlerin taşıdığı anlamlar ve ilettikleri mesajlar) açıklanmaya çalışılmıştır. Fotoğraflama yöntemi ile kayıt altına alınan halıların, yeniden üretilebilmesi için, fotoğraftan dijital ortama desen aktarımı yapılarak, desenlerin sürdürülebilirliğine katkı sağlanmıştır. Ayrıca istatistik veriler ışığında, aidiyet ve kimlik oluşturulabilmesi için yorumlanmıştır.

Yöre halılarında; akrep, altıgen, baklava, bereket, bulut, canavar ayağı, çengel, çiçek, dal, demet çiçek, ejder, el-parmak-tarak, göz, gonca, goncagül, gül, hayat ağacı, im, karanfil, köşek (deve) boynu, kuş, kurtağzı, lale, leblebi, madalyon, muska, ok, pıtrak, sandık, sığır sidiği, stilize hayvan, su yolu (sığır sidiği), Türkmen gülü, testere dişi, yazı tasviri, yonca, yıldız, yaprak olmak üzere 38 farklı motif kullanılmıştır. Halılarda en yaygın olarak kullanılan renkler kırmızı ve mavi olup, bordo ve bej renkleri ise en az kullanılan renkler olarak belirlenmiştir. Çoğunluğu yöresel halı karakterine uygun olarak atkı ve çözüğü yün iplikten dokunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Halı, Zara, Kültürel Miras, Dijital Halı Tasarımı, Sivas.

* Doç. Dr. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Mimarlık Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Görsel Sanatlar Bölümü,

e-posta: hkaynar@cumhuriyet.edu.tr / ORCID:0000-0002-9442-6162

Atıf: Kaynar, Hülya (2025). "Kültürel Kimlik Bağlamında Zara İlçesi Halı Örneklerinin İncelenmesi" *Arış*, Haziran Sayı: 26, s. 51-73.

Analysis of Zara District Carpet Samples in Cultural Identity Formation

Abstract

Anatolian carpet weaving is an important art form that reflects the deep roots and rich traditions of Turkish culture. This traditional art, which has a rich past in both aesthetic and cultural terms and constitutes an important part of world art history, began with the migration of nomadic communities from Central Asia to Anatolia. It continues its existence as an important heritage reflecting the cultural and artistic development of Anatolia throughout history. In this study, carpet weavings in Zara district, one of the important centers in weaving, were investigated. The villages in Zara district where the most weaving was done were selected and included in the sample. The carpet culture and characteristics of the district were explained through a total of 15 carpet samples, including 11 old carpet samples located in Akören (1), Gümüşçevre (1), Ekinli (2) and Canova (7) villages and 4 old carpet samples located in the city center. In addition to the quantitative characteristics of the weavings (quality, yarn type, size, technique used, pattern), the qualitative characteristics (meanings carried by motifs and patterns and the messages they convey) were also tried to be explained from the information forms created during the research. In addition, the carpets recorded with the photography method were transferred from the photograph to the digital environment in order to be reproduced, thus contributing to the sustainability of the patterns. In addition, it has been interpreted in the light of statistical data to create a sense of belonging and identity.

Scorpion, hexagon, diamond, abundance, cloud, monster's foot, hook, flower, branch, bunch of flowers, dragon, hand-finger-comb, eye, bud, rosebud, rose, tree of life, sign, carnation, camel neck, bird, dovetail, tulip, roasted chickpea, medallion, amulet, arrow, cocklebur, chest, cattle urine, stylized animal, waterway (cattle urine), Turkmen rose, sawtooth, writing depiction, clover, star, leaf. 38 different motifs were used in the carpets. The most commonly used colors in the carpets are red and blue, while burgundy and beige were determined as the least used colors. Most of them are woven from wool yarn in weft and warp in accordance with the character of the regional carpet.

Keywords: *Carpet, Zara, Cultural Heritage, Digital Carpet Design, Sivas.*

1. Giriş

Anadolu'nun farklı bölgelerinde farklı teknikler ve desenlerle üretilen halılar, bölgesel geleneklerin, yaşam biçimlerinin ve tarihsel etkileşimlerin izlerini taşır. Halı dokuma sanatı, sadece estetik bir değer değil, aynı zamanda toplumsal yapılar, ritüel uygulamalar ve kültürel kimliklerin ifadesi olarak büyük bir öneme sahiptir. Günümüzde, bu geleneksel sanat formunun korunması ve yaygınlaştırılması hem geçmişin değerlerini yaşatmak hem de çağdaş sanat ve tasarım alanlarında bu değerlerin sürdürülebilirliğini sağlamak açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Dokuma, dünya medeniyetlerine Orta Asya'da yaşayan Türk boyları tarafından üretilerek armağan edilen bir sanat olarak kabul edilmiştir. Türkler, Orta Asya bozkırlarının soğuktan korunmak için koyunyününden halı dokumaya başlamışlar, göç ve ziyaret ettikleri geniş bir coğrafyada bu sanatın yayılmasını sağlamışlardır. Yüzyıllar boyunca, göçebeler yün halı ve kilimleri yaygı, yatak takımı, eyer, perde şeklinde yaygın olarak iç mekanda kullanmışlardır. Bunların haricinde halı, sıra dışı bir şekilde bir yapı malzemesi olarak dış mekanda da kullanılmıştır. Yurtların duvarları ve zeminleri halıdan yapıldığı için insanlar kendilerini soğuk gecelerden ve sıcak günlerden korumuşlardır.

Halı dokuma sanatı, Anadolu'da Türklerin, yerleşik bir yaşam tarzına geçmeye başlamasıyla birlikte giderek daha iyi koşullarda yapılmaya başlamıştır. Özellikle desenlerin dekoratif özelliklerine yapılan yatırımlar ve ipliğin boyandığı renk sayısı da arttığı için desenler ile birlikte sembolizm de gelişerek, halıyı birçok milletin ritüellerinin ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir.

Anadolu'nun binlerce yıllık kültürel birikimlerinin sembolik ifadesi olan motifler, birer göstergibilimsel imler olarak, dönemlerine ışık tutarlar. Orta Asya Türk topluluklarına ilişkin yazılı kaynakların yeterince fazla olmamasına karşın, bugün bu dönemde yaşayan insanların her türlü sosyo-kültürel, coğrafi, dinsel ve iktisadi yaşamına ilişkin doyurucu bilgilere, sahip oldukları materyal kültür birikimleri sayesinde ulaşabilmekteyiz. Bu veriler, dönemlerin maddi ve manevi her türlü fenomenlerinin, simge ve sembol örgesi içerisinde sunulduğu konsantre bilgi hazineleridir. Bu hazineler içerisinde dokumaların önemli ve özel bir yeri bulunmakta olup, Orta Asya coğrafyası ve bu coğrafyaya bağlı yaşam biçimi göz önüne alındığında, doğumdan ölüm ritüeline değin yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak birer materyal kültür ürünleri oldukları görülür. Bu materyal kültür birikimleri Selçukluların Malazgirt Savaşı sonrasında Anadolu'nun kapılarını Türklere açması ile birlikte, diğer yörelere yayıldıkları gibi Sivas bölgesine de yerleşen Türk toplulukları sayesinde beraberlerinde taşıdıkları materyal kültür unsurları da bölgeye yerleşmiştir (Kayıpmaz, ve Kayıpmaz, 1991:95)

Kılıç, S., (2009), Zara halılarının yansımalarını incelemiş, çalışmasında halıların; mitoloji-kozmoloji-teoloji'den oluşan üçlü korelasyon çerçevesinde analiz edilerek, analiz sonucunda, Orta Asya materyal kültür birikimlerinin ve her türlü yaşamsal fenomenlerin, simgesel olarak içerisinde gizlendiği konsantre birer bilgi hazinesi olduğunu belirtmiştir (Peshchereva, 1959:113).

Orta Asya Türk coğrafyasından kaynak alan Geleneksel Türk halı sanatı, değişen ve dönüşen toplum yapısına önemli ölçüde direnerek, yüzyıllardır bakir tabiatını koruyan nadir sanat dallarından birisidir. Türk kültür ve sanat ortamında kullanılan motiflerin “köken birliği” ni Anadolu coğrafyasına tek kaynaktan yayılmış olduğunu gözler önüne sermek bakımından önem arz eder. Ancak ne var ki, söz konusu motif, simge sembol ve biçimlerin hiçbir yapısal değişim ve farklılığa uğramaksızın, günümüze değin tamamı ile aynı formatlarda ulaştığını söylemek mümkün değildir. Tüm Anadolu halıları gibi, Zara halılarına yansıyan motifler, bir takım değişimlere uğramış, ancak tema ve kaynak itibarıyla Orta Asya Türk ikonografisinin, mitolojik, teolojik ve kozmolojik verilerini içerisinde barındıran temel formlar aynı kalmıştır. Bu bağlamda Zara halıları, değişim içerisinde değişmezlik ilkesi ile açıklanabilecek süregelen bir geleneğin zincirlerinden birisini oluşturur (Kılıç, 2009:371).

Bu çalışmada, Sivas ili Zara ilçesine bağlı Akören, Gümüşçevre, Ekinli ve Canova köylerinde; bölgenin halı koleksiyonunun kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi amacıyla, halıların fotoğraflanması ve halı sahipleriyle yapılan ikili görüşme yöntemi uygulanmıştır.

Çalışma, kültürel bellek oluşturmak amacıyla, eski ve köklü bir dokuma merkezi olan Zara yöresinde günümüze kadar gelen, karakteristik motif özellikleri taşıyan halı örneklerini incelemek amacıyla seçilmiştir. Ayrıca Coğrafi işaret tescilinin alınmasına katkı sağlamak amacıyla yöre özellikleri taşıyan ürünlerin menşei ve mahreç (üretim sürecinin) değerlendirilebilmesi, teknik, malzeme bilgisi, Zara halısına karakteristik özellik kazandıran motif, desen ve kompozisyon özellikleri detaylı açıklanmıştır. Seçilen bölge, halı üretimi ve kültürel mirası açısından zengin bir geçmişe sahip olup, yöresel özellik taşıyan çeşitli halı stillerinin bulunduğu bir merkezdir. Farklı örneklerden toplanan veriler analiz edilerek oluşturulan tablo yorumlanmıştır. Kültürel mirasın devamlılığı açısından fotoğraf yoluyla kaydedilen halılar, Booria Carpet Designer ve Halı Desen Tasarım programları ile dijital ortama aktarılarak yeniden dokuma yapılabilecek şekilde desen şeması oluşturulmuştur.

2. Bulgular Ve Tartışma

2.1 . Zara İlçesi Bazı Halı Dokumaları

2008 yılında yapılan alan araştırmasında, tarihi değeri bulunan ve yörenin dokuma kültürünü yansıttığı düşünülen farklı halı gruplarından seçilen örnekler; teknik özellikleri ve desen analizleri ile fotoğraftan bazı örneklerin; Halı programı kullanılarak dijital ortama aktıran desenlerini içeren 15 adet halı örneği (Görsel 1 ve Görsel 12.d)’de verilmiştir.

Görsel 1: Halı Yaygı Örneği ve Detayı (Kaynar, H. 2008).

Görsel 1’de, Akören Köyü’nde 2008 yılında yapılan araştırmada kayıt altına alınan ilk örneğin yapılan görüşmelerde 1966 yılında dokunduğu, yaygı olarak ve kullanım amacıyla dokunduğu bildirilmiştir. 200x350 cm ebatlarında, yün iplik kullanılarak dokunan halı örneğinde; kırmızı, mavi, siyah, kahverengi, turuncu, yeşil, devetüyü renkleri kullanılmış, halı Türk /Gördes düğümü ile dokunmuştur. Yıldız, baklava, çengel, yazı tasviri, stilize hayvan motifleri bulunan örneğin kompozisyon özelliğinde; iki adet (büyük su) bordür ve bir adet sedef (küçük su) ile çerçeve içine alınan zemin, serpmeye desenli olarak tasarlanmıştır. Bordürler, stilize edilmiş hayvan ve sekiz kollu yıldız motiflerinin farklı renklerde “tam tekrar” şeklinde yerleştirilmesinden meydana gelirken, sedef çengel motifleri ile doldurulmuştur. Halı yaygının dış bordür köşesinde “Y.S.1966” şeklinde yazı tasviri görülmektedir. “Y.S.” harflerinin dokuyucu veya dokutan kişilerin ad soyad kısaltması, “1966” rakamının ise dokunma yılı olduğu düşünülmektedir. Halı zemini, siyah baklava dilimi içerisine yerleştirilmiş küçük yıldız motiflerinin “tekrar” şeklinde sonsuza doğru serpiştirilmesinden oluşmuştur. “Yıldız motifleri, ışın sayılarına göre farklı anlamlar taşımaktadır. İnsanla ilgili gizleri ifade eden altı köşeli yıldız evrensel sırları simgeler. Beş köşeli yıldız dahillik, oniki köşeli yıldız iyilik ve yenilenen hayatın simgesi olan “Zühre”yi ve sekiz köşeli yıldız ise doğumdan ölüme yaşam çizgisini ifade etmektedir” (Ateş, [t.y.]:61).

Görsel 2. a: Halı Yaygı Örneği

b: Dijital Tasarım

(Kaynar, H. 2008, 2010)

Canova Köyünde bulunan ikinci örneği (Görsel 2a) halının sahibi Makbule Yılmaz 1980 yılında dokumuştur. 130 x 200 cm boyutlarında yün iplik ile dokunan halıda; kırmızı, mor, pembe, kahverengi, mavi, gri, yeşil, beyaz, siyah, sarı, turuncu renkleri kullanılmıştır. Türk /Gördes düğümü ile dokunan halıda, leblebi, demet çiçek, gül, yaprak, geometrik çiçek, küpe, akrep, göz, canavar ayağı, karanfil, pıtrak, yıldız motifleri kullanılmıştır. Kompozisyonu incelendiğinde; Bir adet bordür ve bir adet sedef ile çevrelenen zemin, çift mihraplı ve tam simetrik. Halı yaygı bereket anlamında kullanılan leblebi motifleri ile çerçevelenmiştir. Yeşil zeminli dış bordür farklı renklerdeki demet çiçeklerin “tam tekrar” yerleşiminden oluşurken, sedefte geometrik formlu yaprak ve çiçeklerin dalgalı uzantısı görülmektedir. Çift mihraplı kompozisyonla tasarlanan halı zemininde iç içe tekrar eden ve her birinde farklı

renk ve bezeme öğelerinin uygulandığı mihrap kemerleri kullanılmıştır. En dışta yaprak ve güllerin sürekli tekrarı ile kuvvetlendirilen mihrap kemeri halıya köşe göbekli bir form kazandırmıştır. Basamaklar şeklinde daralan kahverengi zeminli mihrap kemeri dıştan küpe, iç taraftan ise göz motifleri ile süslenmiş ve mihrap nişinin en tepesine birer adet akrep motifi yerleştirilmiştir. Yeşil zeminli mihrap kemeri, dışarıdan gelebilecek her türlü kötülüklerden korunmak amacıyla canavar ayakları ile bezenmiş ve tepe noktalarına birer adet akrep motifi yerleştirilmiştir. Basamaklı ve boğumlu olarak tasarlanan kırmızı zeminli mihrap kemeri, leblebi ve küpe motifleri ile süslenirken, ok başına benzeyen mihrap nişinin tepe noktasına simetrik olarak üçer adet karanfil motifi uygulanmıştır. Halı geometrik merkezinde, pıtrak ve sekiz kollu yıldız motifleri görülmektedir. Dört adet mihrap kemeri dışında kalan zemin köşeleri ise yaprak ve güllerden oluşan bitkisel bezeme öğeleri ile doldurulmuştur. Küpe motifi “evlenme arzusu” ifade etmekte kullanılırken, akrep motifi, “bu hayvana karşı korunma içgüdüsünü simgeler (Ateş, [t.y.]:34-58).

Görsel 3. a: Halı Yastık Örneği **b:** Dijital Tasarım
(Kaynar, H. 2008, 2010)

Canova Köyünde bulunan diğer örnek de halı yastık olarak Makbule Yılmaz tarafından 1970 yılında dokunmuştur (Görsel 3a). Örnek 45 x 95 cm. ebatlarında yün iplik ile Türk düğümü kullanılarak dokunmuştur. Devetüyü, kırmızı, sarı, pembe, siyah, beyaz, mavi, mor, turuncu, kahverengi ve gri renkleri ile dokuma yapılmıştır. Madalyon, hayat ağacı, yaprak, goncagül motifleri kullanılarak oluşturulan kompozisyon incelendiğinde; bir adet bordür ile çevrelenen zemin, tam simetrik tasarlanmıştır. Bordür, düşey eksene göre simetrik olarak tasarlanmış geometrik formlu yaprakların diyagonal yerleşiminden meydana gelmiştir. Halı zemini, merkeze yerleştirilen bir madalyon ve ona bağlı saksıda çiçeklerden oluşmuştur. Oval tasarlanmış madalyonun iç dolgusunda haçvari yerleştirilen goncagüller, konturlarında ise yaprak bezemeleri görülmektedir. Düşey eksende madalyonun her iki tarafına simetrik olarak yerleştirilen saksıdaki çiçekler hayat ağacı olarak yorumlanmıştır. “Goncagül, bildiğimiz gülü değil, genel olarak “çiçek” manasını ifade eder. Yani ‘gonca çiçek’ demek olan bu motifler, tam açılmamış bir çiçeğin boyuna kesitinin tezhip üslubuna çekilmiş halidir” (Birol vd, 2021:101).

Doğa dinlerinden tek tanrılı dinlere kadar pek çok inançta, hayat ağacı kavramı yer almaktadır. Bu ağaç yaşamın ve var olma bilincinin bir sembolüdür. Türk mitolojisinde hayat ağacı motifi ayrıntılı bir şekilde göğün görünmezliğine kadar yükselen çok ulu bir ağaçtır. İnanişâ göre öbür dünyada yer alan, bir çeşit yaşam ağacının her yaprağı yeryüzünde yaşayan bir insanı simgeler. Bu ağacın yaprağı sararıp, dalından düşünce o yaprağın yeryüzündeki tezahürü olan, kişi de hayata veda ederdi (Gezgin, 2010:87-89).

Hayat ağacı, ayrı kültürlerde ayrı ağaç türü olarak karşımıza çıkar. Fransa’da meşe, Almanya’da ıhlamur, İskandinavya’da dişbudak, Lübnan’da sedir, Hindistan’da banyan, Sibirya’da kayın, Türk kültüründe ise servi ağacının özel bir yeri vardır (Kokakı, 2002:11)

Görsel 4. a:Halı Yastık Örneği **b:** Dijital Tasarım

(Kaynar, H. 2008, 2011)

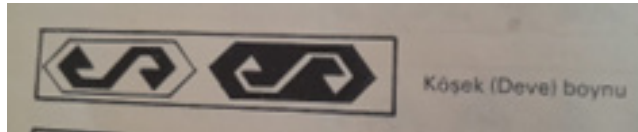
Canova Köyünde bulunan örnek (Görsel 4.a) yine Makbule Yılmaz tarafından 1975 yılında çeyizlik yastık şeklinde dokunmuştur. 50 x 95 cm. ebatlarında, siyah, kırmızı, mavi, lacivert, sarı, yeşil, mor, beyaz, gri, pembe, turuncu renkte yün iplik ile Türk düğümü tekniği ile dokunan halıda; sandık, çiçek, yıldız, yaprak, göz, canavar ayağı, gonca motifleri yer almıştır. Halının kompozisyonunda, zemin iki bordür ile çerçevelenerek, Türk kültürüne uygun açık kompozisyonla tasarlanmıştır. Dış bordür, “tekrar” olarak yerleştirilen göz motifleri ile bezenirken, iç bordür geometrik formdaki yaprak ve yıldız çiçeklerinden oluşmuştur. Zemin, eşit üç parçaya bölünmüş ve her bir parçanın içine birer yıldız motifi yerleştirilmiş gibi görülmektedir. Ancak, geometrik merkeze yerleştirilen sandık ve düşey ekseninde sonsuza doğru uzanan yıldız motiflerinden oluşmaktadır. Sandık içine yerleştirilen sekiz kollu yıldız ve gonca çiçekler ile sonsuz mutluluk dileği, konturlarda kullanılan canavar ayakları ile de yaşamın koruma altına alınması anlaşılmaktadır. “Sandık motifi evlilik isteğini ve bebek beklentisini simgeler. Bu motif geleneksel olarak, her genç kızın evlilik öncesi alınması gereken ‘çeyiz sandığının’ stilize edilmiş halidir. Bu motif, bazı yörelerde tabut ve ölüm temalarını da taşıyabilmektedir” (Erbek, 2002:80).

Görsel 5: Halı Yolluk Örneği (Kaynar, H. 2008)

Makbule Yılmaz tarafından Canova Köyünde 1960 yılında dokunan yolluk örneği (Görsel 5) 90 x 250 cm. ebatlarında, kırmızı, sarı, mavi, yeşil, mor, gri, kahverengi, beyaz, siyah, turuncu, pembe, lacivert renkli yün ipliklerle Türk düğümü tekniğinde dokunmuştur.

Kullanılan motif isimleri, gül, yonca, yıldız, yaprak, altıgen, çengel, pıtrak, bereket, göz, muska, karanfil, lale, kelebek, köşek (deve) boynudur. Halının kompozisyon özelliği; bir sedef, iki bordür ile çevrelenen zemin, üst üste karelere ayrılarak dar bir şeritle kuşatılmıştır. Dış bordür, aynı rengin iki kez tekrarı olarak yerleştirilen, iyilik ve şans anlamına gelen yonca motifleri ile doldurulmuştur. Sedef, geometrik formlu yaprak ve yıldız çiçeklerinin dalgalı tekrarından oluşmuştur. Geniş bordürde ise çengel ve çengelin her iki kıvrımı içerisine konumlandırılmış pıtrak motifleri bulunan altıgenlerin uzantısı görülmektedir. Ortada yer alan kare ise diğerlerinden farklı tasarlanmıştır. Konturları göz motifi ile bezenen basamaklı baklavadan oluşan madalyon göbek, yıldız ve çınar yaprakları ile doldurulmuştur. Köşeler haçvari ve çapraz konumlanmış lale motifleri ile doldurulurken, düşey ekseninde yine simetrik olarak göz motifleri kullanılmıştır. Anadolu da, çengel motifinin altıgen içerisinde betimlenmesinin sıralı diziliminden oluşan şekline “köşek (deve) boynu” motifi de denmektedir. Yörük kilimlerinde görülen ayak, çuval ve heybelerde ise ara tezyinatında kullanıldığını belirtmiştir” (Durul, 1987:2). Bereketli bir yaşamın dışarıdan gelebilecek her türlü kötülüklerden korunması amacıyla yapılan bu tasarım, bileşim noktalarına konulan muska motifleri ile de desteklenmiştir.

Şekil: 1. Köşek - Deve Boynu Motifi (Durul, 1987:2)

Zemin üst üste üç adet büyük kareye bölünmüştür. Her bir kare, zemini de kuşatan bereket temalı dar şeridin uzantısı ile birbirinden ayrılmıştır. Kareler eşit büyüklükte olup, içleri birbirinden farklı tasarlanmıştır. Sağ taraftaki karede, köşelerden merkeze doğru kiminin üstünde kelebek bulunan yaprak uzantılı karanfiller, sol taraftaki karede ise aynı formda güller kullanılmıştır. Her iki kare bölünmesinin geometrik merkezine de yaprak, gül ve laleden oluşan çiçek demeti ile düşey ekseninde birer adet göz motifleri görülmektedir.

Görsel 6 : Halı Yaygı Örneği (Kaynar, H. 2008)

Görsel 6’da verilen halı örneği, Canova Köyünde Makbule Yılmaz tarafından 1965 yılında, 130 x 200 cm. ebatlarında yün iplik ile Türk düğümü tekniğinde dokunmuştur. Siyah, sarı, kırmızı, lacivert, gri, kahverengi, beyaz, turuncu, yeşil, gri, devetüyü renklerinde; gül, yaprak, bereket, su yolu (sığır sidiği), yıldız, küpe, göz, akrep, canavar ayağı, karanfil motifleri ile oluşturulan desenin kompozisyon özelliği; çift mihraplı tam simetrik tasarlanan zemin, iki adet sedef, bir adet bordür, su yolu ve dar bir şeritle kuşatılmıştır. Dış sedef, dalgalı olarak ilerleyen gül ve yaprak motifleri ile beyaz zeminli iç sedef ise sekiz kollu yıldızlarla bezenmiştir. Halı yaygının ana bordürü düşey eksene göre simetrik olarak tasarlanmış geometrik formlu yaprakların diyagonal yerleşiminden meydana gelmiştir. Bordür ile halıyı kuşatan bereket temalı şerit arasında sığır sidiği motifi kullanılmış ince bir su yolu görülmektedir. Sığır sidiği ile yaşamın sonsuzluğu anlatılmak istenmiştir. Çift mihraplı kompozisyonla tasarlanan halı zemininde iç içe tekrar eden ve her birinde farklı renk ve bezeme öğelerinin uygulandığı mihrap kemerleri kullanılmıştır. Basamaklar şeklinde daralan sarı zeminli mihrap kemeri dıştan küpe, iç taraftan ise göz motifleri ile süslenmiştir. Kırmızı zeminli mihrap kemeri, canavar ayakları ile bezenmiş ve tepe noktalarına birer adet akrep motifi yerleştirilmiştir. Basamaklı ve boğumlu olarak tasarlanan siyah zeminli mihrap kemeri, leblebi ve küpe motifleri ile süslenirken, ok başına benzeyen mihrap nişinin tepe noktasına simetrik olarak üçer adet karanfil motifleri uygulanmıştır.

Görsel 7: Halı Yaygı Örneği (Kaynar, H. 2008)

Canova Köyünde, 1990 yılında dokunduğu tahmin edilen Makbule Yılmaz'ın evinde bulunan halı örneği, yastık ebatlarında (50x95cm.) dokunmuştur (Görsel 7). Çözüğü – atkı: pamuk, ilmelik iplik yündür. Kırmızı, beyaz, yeşil, sarı, pembe renklerinde Türk düğümü ile dokunmuştur. El-parmak-tarak, testere dişi motiflerinden oluşan halının, yörenin geleneksel dokuma örneklerinin dışında kilim motiflerinden esinlenilerek dokunduğu düşünülmektedir. Kompozisyon özelliği; halı, merkezine göre tam simetrik tasarlanmıştır. Yatay ve dikey yönde testere dişi ile sınırlandırılan zemin, açık kompozisyonla dokunmuştur. Testere dişi ile yaşamı her türlü kötülüklerden korumak amaçlanmıştır. İç içe farklı renklerde parmaklı baklava görünümü verilen iki adet büyük ve onlara “değişken tekrar” düzeninde yerleştirilmiş daha küçük madalyonlar zemini doldurmuştur. Parmak motifinin Anadolu’da pek çok anlamı vardır. “Parmakları simgeleyen beş sayısının kötü göze karşı koruyucu niteliği olan bir rakam olduğuna inanılır” (Erbek, 2002:112).

Görsel 8. a: Halı Yaygı Örneği **b:** Dijital tasarımı (Kaynar, H. 2008, 2011)

Canova Köyünde bulunan son örnek de Makbule Yılmaz koleksiyonuna aittir (Görsel 8a). 1990 yılında dokunan 130 x 190 cm ebatlarındaki örnekte Türk düğümü tekniği çözüğü – atkı pamuk, ilmide yün iplik kullanılmıştır. Kırmızı, beyaz, yeşil, mavi, siyah, sarı renklerin hakim olduğu halıda yonca, gonca, çiçek, yıldız, yaprak, bereket, göz, madalyon motifleri bulunmaktadır. Kompozisyon özelliği: iki bordür, bir sedef ile çevrelenen zemin, bereket temalı dar bir şeritle kuşatılmıştır. Dış bordür, aynı rengin iki kez tekrarı ile yerleştirilen yonca motifleri ile bezenirken, sedef geometrik formlu yaprak ve yıldız çiçeklerinin dalgalı tekrarından oluşmuştur. Geniş bordürde ise dörder adet çınar yaprağının “değişken tekrar” yerleşimi görülmektedir. Ebedi hayatın simgesi olan çınar yaprakları her grupta iki farklı renkle dokunmuştur. Halı zemini, geometrik merkezine yerleştirilen bir madalyon ve her bir köşeden madalyona doğru uzanan bitkisel bezemelerle süslenmiştir. Düşey ekseninde su damlası şeklinde uzantısı görülen madalyon, göz, gonca çiçek ve yıldız motifleri ile dolgulanmıştır. Köşelerden merkeze doğru yönelen dal ve yaprak bezemeleri yatay ekseninde bir tarafta çiçekli diğer tarafta sadece yapraklı verilmiştir.

Görsel 9: Halı Yaygı Örneği (Kaynar, H. 2008)

Ekinli Köyünde, Fatma Aslantaş tarafından tahmini 1990 yılında dokunduğu belirtilen taban halısı 200 x 300cm. ebatlarındadır (Görsel 9). Çözüğü – atkı: pamuk, ilme: yün iplik ile mavi, sarı, kırmızı, pembe, turuncu, kahverengi, yeşil renklerde Türk düğümü tekniği ile dokunmuştur. Madalyon, gül, goncagül, lale, karanfil, dal uzantısı, yaprak, bulut motiflerinden oluşan kompozisyon incelediğinde; bordür ile çevrelenen zemin, tam simetrik şekilde tasarlanmıştır. Halının tüm bölümleri boşluk kalmayacak şekilde bitkisel bezemelerle (gül, goncagül, lale, karanfil, dal uzantısı, yaprak) doldurulmuştur. Madalyonun düşey yönüne simetrik olarak bulut şeklinde uzantı tasarlanmıştır. “Bulut motifi mitolojik varlıklardan sayılan simurg ve ejderha’nın boğuşmaları sırasında hırs ve gazap hali olarak burunlarından çıkan buharın veya ateşin ifadesidir” (Elektronik Erişim:1, 2021).

Görsel 10: Halı Seccade Örneği (Kaynar, H. 2008)

Fatma Aslantaş tarafından Ekinli Köyünde 1995 yılında dokunduğu belirtilen 110 x 180 cm. ebatlarındaki seccade formundaki halıda çözüğü: pamuk, atkı – ilme: yün iplik ve Türk düğüm tekniği kullanılmıştır (Görsel 10). Mavi, lacivert, sarı, kırmızı, siyah, beyaz, yeşil, pembe, devetüyü renkleri ile akrep, kurtağzı, yıldız, bukağı, canavar ayağı, küpe, ejder, saçbağı, bereket, gonca çiçek, karanfil, lale, göz, kuğu, hayat ağacı motiflerinden oluşan kompozisyon özellikleri; tek mihrap formunda ve düşey eksene göre simetrik olarak tasarlanan zemin üç bordür ile çevrelenmiştir. Seccadenin ayak bölümünde, kırmızı zemin renk ile yarım akrep motiflerinin uygulandığı ilave bordür dikkat çekmektedir. Mavi ve siyah zeminli bordürler kurtağzı, devetüyü zeminli bordür ise yıldız motiflerinin farklı renklerde “tam tekrar” şeklinde yerleşiminden oluşmuştur.

“Kurt izi ve kurt ağzı motifleri doğada karşılaştıkları yırtıcı hayvanlardan korunmak amacıyla göçebeler tarafından dokunan motiflerdir. İnsanlar kurtlardan ve vahşi hayvanlardan korunmak için bu motifi kullanırlar. Tarih öncesi çağlarda insanlar vahşi hayvanların figürlerini yapmanın veya taklit etmenin onlara karşı korunmak için gerekli olduğuna inanırlardı. Birçok bölgenin dokumalarında bulunan bu motif, Mersin-Mut yöresi halılarında daha sık kullanılır” (Ölmez, 2009:13). “Kurtağzı motif, stilize edilmiş kurt ayak izi ve kurtağzı şeklindedir. İyimserliğin ve korunmanın simgesi olan kurt, karanlıkta görebilme yeteneğine sahip olduğu için de, ışığı ve güneşi sembolize etmektedir, koruma amaçlı kullanılan motiflerdir” (Erbek, 2002:158). “Farklı isimlerle anılan bu motif, Isparta, Kırşehir, Konya, Aksaray, Karaman ve Bitlis yörelerinde kurt ağzı motifi olarak bilinmektedir” (Darçın, 2019:65). Bu motif, “Sivrihisar’da bazı örneklerde “çift ay” olarak adlandırılmaktadır. Yaşamın korunmasıyla ilgili motiflerden biri olan kurt ağzı motif, aynı zamanda zorlu çevre koşullarından ve tehlikelerden korunmak ve hayatta kalabilmek anlamına da gelmektedir” (Diler vd., 2018:116). Zemin boşlukları ile bordürlerde yer alan yıldız ve kurtağzı motiflerinin iç dolgusunda “pranga” adıyla da bilinen bukağı motifi görülmektedir. “Bukağı kelimesi Türkçe’de, atların ön iki ayağına takılarak uzaklaşmalarını engelleyen zincirin adıdır. Doğum ve çoğalma ile ilgili motiflerden olan bukağı, aileyi, kadın-erkek birliğini, ailenin devamlılığını, bereketi ve sevgililerin birleşme arzusunu simgeler” (Erbek, 2002:76). Çok fazla motifin uygulandığı zeminde, kırmızı ve onun kontrastı olan yeşil renk hakimdir. Mihrap kemeri canavar ayakları ile belirginleştirilmiş ve motifler düşey eksene göre simetrik olarak yerleştirilmiştir. Seccadenin ayak bölümünde kurtağzı, pıtrak, küpe, yıldız ve ejder motifleri kullanılmıştır. Ejder, saçbağı motifi ile bezenmiştir. Saçbağı motifi evlilik isteği ile ilişkilendirilir.

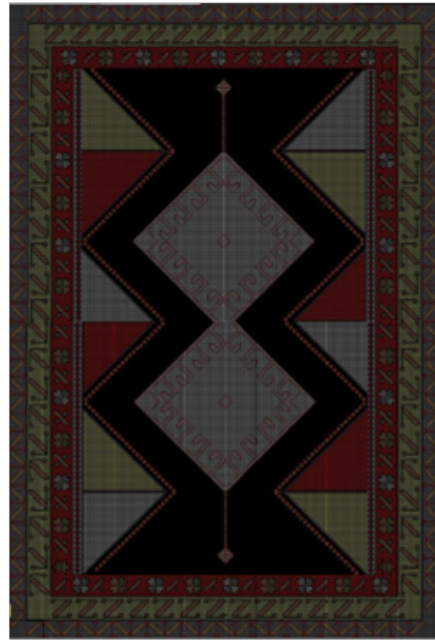
Anadolu düz dokuma ve halı yaygılarında kullanılan ejder figürü, Orta Asya Türk Sanatından Anadolu-Türk Sanatına geçmiş bir motiftir: İslamiyet öncesi ve İslami dönem Türk metinlerinde ejder yer altında, yer üstünde, yedi kat yerin altında ve denizde yaşayan, yedi başlı bir canavar, korkunç bir yaratık şeklinde tanımlanır. Halılarda da, mimari süslemedeki gibi, bolluk, bereket, sağlık ve şifa sembolü olarak bilinir” (Deniz, 2000:58).

Halının geometrik merkezine karanfil, lale, yaprak, dal uzantısı, gonca çiçek, pıtraktan oluşan ve hayat ağacı olarak yorumlanan göbek yerleştirilmiştir. Mihrap kemerinin daralan bölümünde, merkezine bukağı ve yıldız konulmuş pıtrak ve onun her iki yanına da simetrik olarak kuğu motifleri dokunmuştur. El dokumalarında kuğu motif “güzellik ve zarafet simgesidir” (Ateş, [t.y.]:58). Mihrap nişinin tepe noktası akrep motifi ile tamamlanmıştır. Mihrap nişinin dış boşlukları ise simetrik düzende yerleştirilmiş ejder, bereket, gonca çiçek ve göz motifleri ile doldurulmuştur.

Ejder motifi birçok geçmiş uygarlıkların sanat anlayışlarında ve birçok şekillerde kendini göstermiş kozmolojik ve astrolojik anlam içeren önemli bir motiftir. Dev ejderin, Evrendeki hareketleri, ekliptik çarkın dönmesine ve gece ve gündüzle zaman döngüsünün oluşmasına neden olduğuna inanılırdı (Ağyürek, 2011:67, Hacıp 1947:45-67)

Görsel 11.a: Halı Yaygı Örneği

b: Dijital tasarımı (Kaynar, H. 2008, 2010)

Gümüşçevre Köyünde, Elif Duyar tarafından 1960 yılında, 50 x 95 cm. (yastık) ebatlarında yün iplik ile dokunun örnekte, sarı, siyah, kırmızı, yeşil, beyaz renkler kullanılmış (Görsel 11). Kullanılan motifler, yaprak, çiçek, ok, bereket, yıldız, ejder, pıtrak, kuş, çengel, göz, muska, ve im'dir. Türk düğüm tekniği ile dokunan halının kompozisyon özelliği: üç adet bordürden oluşan zemin, sonsuzluk prensibine uygun olarak açık kompozisyonla tasarlanmıştır. Dış bordür, geometrik yaprak ve çiçeklerin dalgalı tekrarından oluşur. Sarı zeminli ara bordürde uzun ve kısa kenarlar farklı motiflerle tasarlanmıştır. Asimetrik düzende yerleştirilen ok motifleri uzun kenarları, dokuyan kişinin özel olarak yerleştirdiği bir işaret olabilecek "Z" harfi ise kısa kenarları süslemiştir. Ok motifi Anadolu'da erkek ile özdeşleşmiştir, gücü ve cesareti temsil eder.

Türkler binlerce yıldır damga-tamga işaretlerini maddi ve manevi anlamlar yükleyerek, yaşantılarının birçok alanında kullanmışlardır. "Tamga" bir şeyi işaretlemek, iz bırakmak anlamı içerir. Bugün astronomi ve astrolojide kullanılan sembol ve simgelerin tamamına yakını, Türklerin kullandığı tamga ve Runik yazılardan esinlenmiştir (Bilgili, 2014:25-28).

Kırmızı zeminli iç bordür geometrik formlu yaprak ve yıldız çiçekleri ile doldurulmuştur. Zemin karelere bölünmüş ve her bir karenin köşeleri üçgen formda ayrılarak sekizgenler oluşturulmuştur. Üçgen parçalar, içleri çengel ile bezeli muska motiflerine dönüştürülmüştür. Sekizgenler başlangıç ve bitişte yarım, ortada tam kullanılmıştır. Bereket teması ile hatları belirginleştirilen sekizgenler, merkezinde pıtrak, kuş ve göz bulunan ejder motifleri ile doldurulmuştur. "Kuş bazen mutluluk, sevinç, sevgi, bazen ölen kişinin ruhudur. Kuş kadın ile özdeşleşmiştir; kuş kutsaldır, gök tanrılarının yönetimindedir. Kuş, haber beklentisidir, özlemdir. Kudret ve kuvveti simgeler" (Erbek, 2002:190). "Orta Asya Türk inanışlarına göre insanlar ölünün ruhunun, kuş gibi göklerde uçtuğuna inanırlardı. Bu inanç halen devam etmektedir. Bu yolculukta kuş, ölünün ruhunu kaldıran bir araç ve o ruha eşlik eden kutsal bir varlık olarak görülür. Bunlar arasında şahin, atmaca, kartal, anka kuşu, huma kuşu gibi avcı ve kutsal kuşlar

ile cennetin simgesi olarak kabul edilen tavus kuşu motifleri sıklıkla işlenmektedir. Ayrıca bu motif imparatorluk sembolüdür” (Arslan Kalay, 2022’den akt. Topçulu, 2016:108).

Görsel 12. a: Halı Yaygı Örneği Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü 0329 Envanter No’lu Halı
(Sivas Vakıflar Bölge Müd. Arşivi, 2025)

Sivas Merkez’de bulunan dört adet halı Görsel 12a, 12b, 12c ve 12e’de verilmiştir. Zara halısının karakteristik özelliklerini taşıyan halılardan seçilen örnekler, desen yüzey şeması, kullanılan renkler, kenar sularının (sedef, bordür) sayısının fazla oluşu bakımından birbirine benzemektedir.

Görsel 12a’da verilen halı 180 x 120 cm ebatlarındaki halı yün iple Türk düğüm tekniğinde dokunmuştur. Sarı, siyah, kırmızı, su yeşili, beyaz, mavi, turuncu renkler kullanılarak oluşturulan kompozisyonda, yıldız, sığır sidiği, deveboynu, Türkmen gülü, çiçek göz, pıtrak motifleri kullanılmıştır. Bir bordür ve üç farklı en ölçüsünde dokunan sedef ile çevrelenmiş zemin, tam simetrik sistemde dokunmuştur. İç sedef zemini beyaz renk seçilerek, ikinci sedef ve zeminde kullanılan kırmızı renkleri bir birinden ayırmıştır. Zemindeki her bir parça içlerinde göz motifi bulunan yıldız motifleri ile çevrelenmiştir. Bordürün iki kenarı sığır sidiği motifinden oluşan ince su şeklindedir. Mavi zeminli dış sedef, çiçek motiflerinin dalgali tekrarından oluşmuştur. Bordür ise yıldız ve göz motiflerinin tekrarından oluşmuştur. Yastık zemini farklı renklerde üç eşit parçaya bölünmüş, deveboynu motifi ile doldurulan iç sedef karelerin etrafında devam ederek, zemini üç eşit parçaya bölmüştür. Zemindeki kare bölmelerin içi, zemini kaplayacak şekilde Türkmen gülü motifi ve boşluklara düzensiz şekilde dağılmış, çiçek, göz ve pıtrak motifleri ile doldurulmuştur. “Türkmen gülü motifi birçok kaynakta “Buhara, Neben, Salur, Hun”gülü isimleriyle açıklanmıştır“ (Kırzioğlu, 2001: 56).

Görsel 12.b: Halı Yaygı Örneği, Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü 0296 Envanter No’lu Halı
(Sivas Vakıflar Bölge Müd. Arşivi, 2025)

Sivas Merkezde, 90 x 60 cm ebatlarında, yün iplik ve Türk düğümü ile dokunan halıda sarı, siyah, kırmızı, su yeşili, beyaz, mavi, turuncu renkleri ile yıldız, sığır sidiği, deveboyunu, Türkmen gülü, çiçek, göz, pıtrak motifleri bulunmaktadır (Görsel 12b). Kompozisyon özelliği; bir bordür ve dokuz farklı sedef ile çevrelenmiş zemin, diğer örneklerde olduğu gibi geometrik merkezine göre tam simetrik sistemde dokunmuştur. En dış sedef, kırmızı zemin üzerine sığır sidiği motifinin tekrarından oluşmuştur. İkinci sedef, bereket-pıtrak motiflerinden, üçüncü sedef, üst üste tekrar eden tomurcuk ve yaprak motifinin tekrarından, dördüncü mavi zeminli geniş sedef, geometrik formulu yaprak ve yıldız çiçeklerinin dalgali tekrarından oluşmuştur. Bordür kırmızı zemin üzerine, el parmak, Fatma ananın eli diye de isimlendirilen, beş parmağın izini gösteren, sıralı yuvarlak şekillerden oluşan baklava dilimlerinin içine yerleştirilen, çiçek ve göz motiflerinin tekrarından oluşmuştur. Bordürden sonra farklı renklerde, sıralı anahtar motiflerinden oluşan sedef yer almaktadır. Devamında mavi zeminle sedef ikinci kez tekrar etmiştir. Dört yapraklı çiçek motifinin tekrarından oluşan sedeften sonra tomurcuk çiçek etrafında stilize iki adet kuş motifinin ardından çiçek motifinin tekrar etmesinden oluşan son sedef zemini çevrelemiştir. Zemin açık mavi renk üzerine 4 büyük yapraktan oluşan dört bant ile sandık şeklinde üç kareye bölünmüştür. Birinci ve üçüncü kare aynı formatta olup kendi içinde 6 eşit parçaya bölünerek kompozisyon oluşturulmuştur. Dış tarafta testere dişi-sıçan dişi şeklinde çevrelenmiş ikişer adet sandık ortaya simetrik olarak yerleşmiş iki adet çınar yaprağından oluşan hayat ağacı motifi betimlenmiştir. Göbekte bulunan sandık içinde dört yönü ifade eden göl motifi, karşılıklı

simetrik dört adet kuş motifi ile birleştirilerek haçvari şekilde yerleştirilmiştir. Zemindeki kuş motifleri ile zemini çevreleyen ilk sedefte bulunan kuş motifleri sandık, çeyiz, evlenme isteği, mutlu bir evlilik anlamı taşıyan halıyı müjdeli haberlerle süslemiştir. Bir diğer sedefte bulunan anahtar motifi ise, sandığın açılma vaktinin geldiği anlamında da yorumlanabilir.

Görsel 12. c: Halı Yaygı Örneği
(Durmuş, H.2014)

d: Dijital Tasarım (Kaynar, H. 2015)

80 x 120 cm ebatlarında yün iplik ve Türk düğümü ile dokunan örnekte, sarı, siyah, kırmızı, su yeşili, beyaz, mavi, turuncu, gri, bordo renkleri kullanılmıştır (Görsel 12c). Yaprak, çiçek, bereket, yıldız, göz, muska, sığır sidiği, Türkmen gülü motifleri ile oluşturulan kompozisyonda, bir adet bordür ve altı adet sedef ile çevrelenen zemin, simetrik kompozisyonla tasarlanmıştır. Sığır sidiği motifinin tekrarından oluşan dış sedefi, aynı renk zemin üzerine çınar yapraklarının ters düz diliminin tekrarından oluşan ikinci sedef takip etmektedir. Devamında bir mavi yanında açık kahverengi zemin üzerine saplı çiçek motiflerinden oluşan sedefler ile devam etmiştir. Siyah zemin üzerine yine sığır sidiği motifinin aralarına yonca motifi yerleştirilen sedeften sonra, kırmızı zemin üzerine göz ve yıldız motiflerinin tekrar ettiği bordür gelmektedir. Dördüncü mavi zeminli geniş sedef, geometrik formlu yaprak ve yıldız çiçeklerinin dalgalı tekrarından oluşmuştur. Orta zemin, İki uç tarafı iki adet büyük katmerli çiçek motifinden sonra geriye kalan zemin, üç parçaya bölünmüş, kırmızı ve siyah zeminli karelerin üzerine çiçek motifleri ile bezenmiş Türkmen gülü motifi yerleştirilmiş. Örnek, görsel 12b ve 12e ile desen yüzey şeması, sedef sayısı, halı zemininin sedeflerden daha kısa şekilde tasarlanması, kullanılan motif ve renkler olarak büyük benzerlik göstermektedir.

Görsel 12.e: Halı Yaygı Örneği
Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü
0398 Envanter No'lu Halı
(Sivas Vakıflar Bölge Müd. Arşivi, 2025)

Görsel 12.f: Dijital Tasarım
(Kaynar, H. 2015)

Sivas Merkezde bulunan ve karakteristik özellik taşıyan halı 63 x 88 cm ebatlarında yün iplik ve Türk düğüm tekniği ile dokunmuş olup sarı, siyah, kırmızı, su yeşili, beyaz, turuncu, bej, pembe, mavi renkler hakimdir (Görsel 12 e). Yaprak, çiçek, ok, bereket, yıldız, ejder, pıtrak, kuş, çengel, göz, muska, im, akrep motiflerinden oluşan kompozisyon özelliği; bir adet bordür ve altı adet sedef ile çevrelenen zemin, sonsuzluk prensibine uygun olarak açık kompozisyonla tasarlanmıştır. Görsel 12a, 12b ve 12c ile büyük benzerlik gösteren sedefler aynı şekilde sığır sidiği motifinin tekrarından oluşan en dıştaki sedef motifi ile başlamıştır. Devamında gelen bordür katmerli çiçek, yaprak ve tomurcuklardan oluşan kompozisyonun tekrarından oluşmuştur. Akrep motifinden oluşan mavi zeminli bordürün iki yanını ince su şeklinde sığır sidiği motifi çevrelemiş, devamında yine benzer şekilde yıldız ve yaprak motiflerinin tekrarından oluşan sedefi top ya da dört yapraklı çiçek motiflerinden oluşan kırmızı zeminli sedef takip etmektedir. Muska motiflerinin çevrelediği zemin dikey iki adet hayat ağacı motifinden oluşmuştur. Diğer halılardan farkı zeminin tek parça ve tek motifin tekrarından oluşmasıdır. Zemindeki hayat ağacının dikey formda simetrik olmaması, üst kısmında lambalık şeklini andıracak şekilde saplı ters çiçek yerleştirilmiş olması ve ebatlarından dolayı seccade olarak tasarlandığını düşündürmektedir. Görsel 12b ve 12c ile benzerliği Zara halısının karakteristik özelliğini belirlemesinde yardımcı olmaktadır.

2.2. Verilerin değerlendirilmesi

Araştırmada incelenen 15 adet halı örneğinde kullanılan ve yöreye ait karakteristik özellikleri belirlemede yardımcı olacak olan motifler ve renkler Tablo 1 ve Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 1: Halılarda kullanılan motifler.

Motifler/Görseller	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	Toplam
Akrep		1				1				1	1			1	1	6
Altıgen					1											1
Baklava	1															1
Bereket					1	1		1		1	1	1	1	1	1	9
Bulut									1							1
Canavar ayağı	1	1		1		1				1						5
Çengel	1				1						1			1	1	5
Çiçek		1		1	1			1		1	1	1	1	1	1	10
Dal uzantısı									1							1
Demet çiçek		1														1
Ejder										1	1			1	1	4
El-parmak-tarak							1									1
Göz	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	14
Gonca		1		1				1								3
Goncagül		1							1							2
Gül		1		1	1	1			1	1	1				1	8
Hayat ağacı			1							1				1		3
İm											1			1	1	3
Karanfil		1		1	1	1			1	1				1		7
Köşek (deve) boynu					1											1
Kuş											1				1	2
Kurtağzı										1						1
Lale				1	1				1	1				1		5
Leblebi		1														1
Madalyon			1					1	1	1						4
Muska											1			1	1	3
Ok											1			1	1	3
Pıtrak		1			1	1					1	1	1	1	1	8
Sandık				1												1
Sığır sidiği						1						1	1			3
Stilize hayvan	1															1
Su yolu (sığır sidiği)																0
Türkmen gülü													1	1	1	3

Testere dişi							1									1
Yazı tasviri	1															1
Yonca		1			1			1								3
Yıldız	1	1		1	1	1		1		1	1	1	1	1	1	12
Yaprak	1	1	1	1	1	1		1	1		1	1	1	1	1	13
Toplam	8	14	4	10	13	10	2	8	9	13	14	7	8	16	15	151

İncelenen örneklerde, akrep, altıgen, baklava, bereket, bulut, canavar ayağı, çengel, çiçek, dal uzantısı, demet çiçek, ejder, el-parmak-tarak, göz, gonca, goncagül, gül, hayat ağacı, im, karanfil, köşek (deve) boynu, kuş, kurtağzı, lale, leblebi, madalyon, muska, ok, pıtrak, sandık, sığır sidiği, stilize hayvan, su yolu (sığır sidiği), türkmen gülü, testere dişi, yazı tasviri, yonca, yıldız, yaprak motifleri kullanılmıştır. En az kullanılan motifler “Su yolu (sığır sidiği)” ve “Altıgen” olup, her biri 1 kez kullanılmıştır; en çok kullanılan motifler ise “Yaprak” (13 kez), “Göz” (14 kez) ve “Yıldız” (12 kez) olarak sıralanmaktadır.

Tablo 2: Halılarda kullanılan renkler

Renk/ Görsel	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	Toplam
Kırmızı	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	15
Mavi	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	14
Siyah	1	1	1	1	1	1		1		1	1	1	1	1	1	13
Kahverengi	1	1	1		1	1			1							6
Turuncu	1	1	1	1	1			1	1					1	1	9
Yeşil	1	1	1	1	1	1	1	1	1					1		10
Devekuşu	1		1			1				1						4
Mor		1		1										1		3
Gri		1		1	1			1						1		5
Pembe		1	1	1	1			1	1	1					1	8
Beyaz		1	1	1	1			1		1	1	1	1	1		10
Lacivert		1		1	1					1				1		5
Su yeşili												1	1			2
Bordo														1		1
Bej															1	1

Halılarda en çok kullanılan renkler; kırmızı (15 adet), mavi (14 adet) olup, en az kullanılan renk ise bordo ve bej (1 adet) olarak belirlenmiştir.

3. Sonuç

Bu çalışma, Sivas ili Zara ilçesi ve bağlı köylerinde dokunan halıların kültürel ve teknik özelliklerini kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Araştırma kapsamında, Akören, Gümüşçevre, Ekinli ve Canova köylerinde toplamda 11 halı örneği ile şehir merkezindeki 4 eski Zara halı örneği değerlendirilmiş, toplamda 15 halı üzerinden ilçenin halı kültürü analiz edilmiştir.

Halıların nicel özellikleri arasında kalite, iplik çeşidi, ebat, kullanılan teknik ve desenler gibi unsurlar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Nitel özellikler ise motiflerin ve desenlerin taşıdığı anlamlar ile ilettikleri mesajlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Fotoğraflama yöntemi ile kayıt altına alınan halılardan seçilen örnekler dijital ortama aktarılmış ve böylece desenlerin sürdürülebilirliğine katkı sağlanmıştır.

Yöre halılarında; akrep, altıgen, baklava, bereket, bulut, canavar ayağı, çengel, çiçek, dal uzantısı, demet çiçek, ejder, el-parmak-tarak, göz, gonca, gongcagül, gül, hayat ağacı, im, karanfil, köşek (deve) boynu, kuş, kurtağzı, lale, leblebi, madalyon, muska, ok, pıtrak, sandık, sığır sidiği, stilize hayvan, su yolu (sığır sidiği), Türkmen gülü, testere dişi, yazı tasviri, yonca, yıldız, yaprak olmak üzere 38 farklı motif kullanılmıştır. En az kullanılan motifler “Su Yolu (Sığır Sidiği)” ve “Altıgen” olarak belirlenmiş olup, her biri yalnızca 1 kez kullanılmıştır. Buna karşılık, en çok kullanılan motifler “Yaprak” (13 kez), “Göz” (14 kez) ve “Yıldız” (12 kez) olarak sıralanmaktadır. Halılarda en yaygın olarak kullanılan renkler kırmızı (15 adet) ve mavi (14 adet) olup, bordo ve bej renkleri ise en az kullanılan renkler olarak belirlenmiştir (her biri 1 adet). Çoğunluğu yöresel halı karakterine uygun olarak atkı ve çözüğü yün ipten dokunmuştur.

Geleneksel Türk sanatları, kültürel mirasımızın en önemli unsurlarından biridir. Halı dokuma, sadece sanatsal bir değer değil, o bölgenin toplumsal yapıları, ritüel uygulamaları ve kültürel kimliklerinin de bir ifadesi şeklindedir. Günümüzde, bu geleneksel sanat formunun korunması ve yaygınlaştırılması, hem geçmişin değerlerini yaşatmak hem de çağdaş sanat ve tasarım alanlarında bu değerlerin sürdürülebilirliğini sağlamak açısından önemli bir rol oynamaktadır. Eskiden daha çok köylerde dokunan bu halılar, günümüzde neredeyse hiç dokunmamaktadır. Birçok nedenden dolayı köyler göç vermiş, nüfusları oldukça azalmıştır. Sivas’ın diğer köylerinde de olduğu gibi Zara ilçesine bağlı köylerde de yazın bir iki ay süre ile tersine göç yaşanmakta, o sürede de köyde maddi kültür varlıklarından günümüze kadar gelebilen ürünlerin bir çoğu toplanarak götürülmektedir. Yılın diğer zamanlarında köyde yaşayan çok az sayıdaki kişinin de, maddi çıkar gözetmeksizin evlerinde çeyiz olarak dokudukları halıları bulunmaktadır. Bu dokumalarda, dokuyucu kendi yaşam tarzına uygun motiflerinden oluşan, özgün kompozisyonlar oluşturarak ürettiği halı desenlerinde, Türk kültürüne atıfta bulunarak sözsüz anlatımda bulunmuştur.

Bu bağlamda, dijital teknolojilerin sunduğu olanaklar kullanılarak taşınabilir maddi kültürel varlıkların ve geleneksel Türk sanatları örneklerinin kayıt altına alınarak belgelenmesi, kültürel kimliğimizin devamlılığı açısından büyük önem taşır.

Halıların detaylı bir şekilde incelenmesi, hem geçmişin kültürel değerlerinin gelecek nesillere aktarılmasına hem de bu mirasın sürdürülebilirliğine katkıda bulunur. Bu süreçte, dijital teknolojiler ve modern belgelenme yöntemleri, geleneksel bilgilerin korunmasını ve dünya genelinde tanıtılmasını kolaylaştırabilir. Sonuç olarak, Zara ilçesi ve köylerinde üretilen halılar, kültürel belleğimizin önemli bir parçası olarak yaşatılmalı ve bu mirasın korunması için gerekli adımlar atılmalıdır. Yöreyle ait karakteristik özellik taşıyan ürünlerin coğrafi işaret tescilinin yapılması da giderek önem kazanmaktadır. Coğrafi işaret tescili ile, ürünlerin haksız rekabet ile karşılaşmaları önlenirken, ürünün geleneksel ve yöresel özellikleri de korunmuş olacaktır.

El halıcılığının en önemli merkezlerinden biri olan Sivas'da bu değerli sanatı devam ettirebilmek amacıyla, Olgunlaşma Enstitüsü, Halk Eğitim Merkezi ve Sivas El Sanatları Eğitim Merkezi Müdürlüğü çaba sarf etmektedir. Sivas El Sanatları Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Tarım ve Orman Bakanlığınca belirlenen tarım politikaları çerçevesinde, kırsal alanda istihdama yönelik meslek ve alt meslek kazandırma amacı ile Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığına bağlı olarak açılan 6 kuruluştan biridir. Merkezlerin kurulacağı iller seçilirken özellikle, yöresel kaynaklara katma değer kazandırabilecek alt yapıya sahip olan bölgeler tercih edilmiştir. 1966 yılında kurulan merkez, tarım ve hayvancılığın yaygın olduğu dönemde, yörenin hayvan yetiştiriciliğinden elde edilen ve halı dokumaya elverişli koyun yünlerini değerlendirmek ve tarımdan arta kalan uzun bir süreyi istihdama çevirmek için halı kilim dokuma amacıyla kurulmuştur. Merkezin kuruluş amacı halı-kilim dokumacılığı olmasına rağmen günümüzde istekli kursiyer bulunmadığı için halı kilim kursu kapatılmıştır. Halıcılığı yaşatmak için her kurum kendi bünyesinde küçük çapta çaba göstermektedir. Fakat daha verimli sonuçlar alınması için açılan bu kursların, tek çatı altında toplanmasını sağlayan projeler geliştirilerek daha verimli çalışmalar yapılabileceği önerilmektedir.

Son yıllarda ise İstanbul Halı İhracatçıları Birliği el dokuması halı ve kilimlerin hak ettiği değeri ve dünya piyasalarındaki yerini alabilmesi için sistemli ve profesyonel çalışmalar yürütmektedir.

Bizim ülkemizde de dokumacılık ve dokumalar sadece kırsal kesimin geçim kaynağı olarak görülmeyip, sanat eseri olarak anlaşıldığı takdirde bu mesleğe olan ilginin de artacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda, gelişmiş ülkelerde oldukça yaygın olan "fiber-art", ülkemizde de tanınmaya başlamıştır. Şehir hayatında kaliteli zaman geçirmek ve terapi amaçlı açılan sanat ve hobi merkezlerinde, lif sanatı olarak yaygınlaşmaya başlamasını olumlu bir gelişme olarak görebiliriz.

KAYNAKÇA

- Ağyürek, G. (2011). Geleneksel Türk resim sanatının günümüzdeki söylemi (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Basılmamış.
- Ateş, M. (t.y.). Türk Halıları: Motiflerin sembollerin dili. Nevşehir: Ema Kağıtçılık Matbaacılık Ltd.
- Arslan Kalay, H. (2022). Hayvan sembolizminin Anadolu Türk kilimlerine yansımaları. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 55, 40-55.
- Bilgili, N. (2014). Türklerin kozmik sembolleri tamgalar. İstanbul: Hermes Yayınları.
- Birol, A., İnci, D., & Çiçek, (2011). Türk tezyinî san'atlarında motifler. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı..
- Darçın, İ. (2019). Sivrihisar kirkitli düz dokumalarının teknik, motif, kompozisyon özellikleri ve yeni tekstil tasarımlarında değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Diler, A., & Gallice, M. A. (2018). Kilimin sembolleri. İstanbul: Alpha Publishing Distribution.
- Deniz, B. (2000). Türk dünyasında halı ve düz dokuma yaygıları. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Durul, Y. (1987). Anadolu kilimlerinden örnekler. İstanbul: Ak Yayınları.
- Erbek, M. (2002). Çatalhöyük'ten günümüze Anadolu motifleri. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gezgin, G. (2010). Bitki mitosları. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hacip, Y. H. (1947). Kutadgu Bilig (R. R. Arat, Yay. haz.). Ankara.
- Kayıpmaz, F., & Kayıpmaz, N. (1991). Sivas kilim seccâdeleri. Türk Etnoğrafya Dergisi, 19, 95.
- Kılıç, S. (2009). Orta Asya Türk zaman mekan algısının Zara halılarına uzanan yansımaları. In Pamukkale Üniversitesi XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyum Bildirileri Kitabı (ss. 371–380). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yayınları.
- Kırzioğlu, G. (2001). Altaylar'dan Tuna boyu'na Türk dünyasında ortak yanırlar (motifler). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kokakı, Ö. (2001). Hayat ağacı, yaşamın simgesi. Skylife Dergisi, 6, 11.
- Ölmez, N. F. (2009). Death symbolism in Turkish weavings. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi ART-E, 4, 13.
- Peshchereva, E. M. (1959). Pottery production in Central Asia. Moskova-Leningrad.
- Topçulu, S. (2016). Tokat/Zile ve çevresindeki havlı ve düz dokumalar (Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

İnternet Kaynakları

Elek.Erişim:1.http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Bulut%20ve%20Basit%20Geometrik%20Motifler.pdf Erişim Tarihi: 07.02.2021.

Görseller

- Görsel 1: Halı Yaygı Örneği ve Detayı (Kaynar, H. 2008).
- Görsel 2. a: Halı Yaygı Örneği b: Dijital Tasarım (Kaynar, H. 2008, 2010)
- Görsel 3. a: Halı Yastık Örneği b: Dijital Tasarım (Kaynar, H. 2008, 2010)
- Görsel 4. a: Halı Yastık Örneği b: Dijital Tasarım (Kaynar, H. 2008, 2011)
- Görsel 5: Halı Yolluk Örneği (Kaynar, H. 2008)
- Görsel 6 : Halı Yaygı Örneği (Kaynar, H. 2008)
- Görsel 7: Halı Yaygı Örneği (Kaynar, H. 2008)
- Görsel 8. a: Halı Yaygı Örneği b: Dijital tasarımı (Kaynar, H. 2008, 2011)
- Görsel 9: Halı Yaygı Örneği (Kaynar, H. 2008)
- Görsel 10: Halı Seccade Örneği (Kaynar, H. 2008)
- Görsel 11.a: Halı Yaygı Örneği b: Dijital tasarımı (Kaynar, H. 2008, 2010)
- Görsel 12. a: Halı Yaygı Örneği Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü 0329 Envanter No'lu Halı (Sivas Vakıflar Bölge Müd. Arşivi, 2025)
- Görsel 12.b: Halı Yaygı Örneği, Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü 0296 Envanter No'lu Halı (Sivas Vakıflar Bölge Müd. Arşivi, 2025)
- Görsel 12. c: Halı Yaygı Örneği d: Dijital Tasarım (Durmuş, H. 2014; Kaynar, H. 2015)
- Görsel:12 d. Dijital Tasarım (Kaynar, H. 2015)
- Görsel 12.e: Halı Yaygı Örneği Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü 0398 Envanter No'lu Halı f: Dijital Tasarım (Sivas Vakıflar Bölge Müd. Arşivi, 2025; Kaynar, H. 2015)

